

1. Slavernij: een ontmenselijkend systeem...

Gisteren was het historische dag. Officieel werd de slavernij in het Koninkrijk der Nederlanden 160 jaar geleden afgeschaft. Helaas werden de tot slaaf gemaakte mensen op de plantages verplicht om nog tien jaar te werken voor hun vrijheid. Zodoende is het nu 150 jaar geleden dat aan de slavernij een einde kwam. De koning heeft op een bijzondere manier uiting gegeven aan de gevoelens bij deze herdenking. Ik kan me goed voorstellen dat we hier zitten met heel verschillende gedachten. Misschien voel je pijn en schaamte over dat afschuwelijke systeem, waar meer dan twee eeuwen lang mensen door zijn misbruikt. Misschien heb je voorouders die zelf tot slaaf waren gemaakt, en voel je een heel grote persoonlijke betrokkenheid. Het ook zijn dat je denkt: 'Mijn voorouders waren arme boeren die keihard werkten in de Zuid-Hollandse klei, zij hebben totaal niet geprofiteerd van wie dan ook. Waarom moet ik me hier zo mee bezig houden? Alle media berichten erover, moet het er in de kerk nou óók al weer over gaan?' Misschien staat het gewoon heel ver van je af, en denk je: 'Tja, er is zo véél ellende geweest in het verleden, waarom dan dit er zo uitlichten?' Om met dat laatste te beginnen: de slavernij is dan wel 150 jaar geleden beëindigd, maar de gevolgen van de slavernij zijn nog altijd voelbaar. Zo lang is het allemaal niet geleden. Ik las een interview met Kathleen Ferrier, voormalig kamerlid voor het CDA. Zij zegt: 'De grootmoeder van mijn vader was slavin op de plantage. Ik hoorde de verhalen over waar je als slaaf geen recht op had en hoezeer je niet meetelde. Ook na de slavernij: hoe het ging met de contractarbeiders uit India zoals de grootmoeder van mijn moeders kant. Het zijn verhalen waarmee ik ben grootgebracht en die me zijn bijgebleven.' Iedere psycholoog kan je vertellen over trauma's, en over hoe trauma's doorwerken in de generaties. Bijvoorbeeld in gevoelens van minderwaardigheid. Trouwens, we hebben daarnet de Tien Geboden gelezen. God zegt dat Hij de misdaden van de vaders bezoekt aan de kinderen, aan het derde en aan het vierde geslacht van hen die Hem haten. Dat wil zeggen: God Zelf komt op bezoek bij de nakomelingen van de daders, om te zien of de nakomelingen anders zijn dan hun voorouders, of ze zich bekeerd hebben. Zo komt God óók op bezoek in Europa, en óók in onze stad Rotterdam, die veel geld heeft binnengehaald door de slavenhandel. Even een paar feiten op een rij. Slavernij was in Nederland níét gewoon. En ook níét geaccepteerd. Misschien dénkt je dat: 'Ja, vroeger deden mensen dat nou eenmaal, dat deed iedereen.' Maar dat is zeker niet waar. In 1596 kwam in de haven van Middelburg een schip aan, vol met tot slaaf gemaakte mensen uit Afrika. Nederland handelde op dat moment niet in slaven, maar de Portugezen deden dat wel. Het schip was buitgemaakt op de Portugezen tijdens een gevecht op zee. De burgemeester van Middelburg handelde volgens de wet. Hij stelde dat deze mensen in Nederland vrijwaren. Nederland kende geen slavernij.

Maar de Nederlanders raakten betrokken bij de slavernij toen ze een tijdje heersten over een deel van Brazilië, waar al langer slavernij was. En Nederlandse handelaren zagen kansen om hier geld aan te verdienen. Er kwam een slavenmarkt op Curaçao. Toen Nederland Suriname in handen kreeg, werden daar massaal tot slaaf gemaakte mensen ingezet op de plantages. In totaal zijn er ongeveer 12 miljoen mensen vanuit Afrika als slaaf naar Amerika gedeporteerd. 550.000 van hen door Nederlandse schepen. De omstandigheden op de schepen waren zo vreselijk, dat er geen woorden voor zijn. Mensen lagen vastgeketend naast elkaar. Wie ziek was, werd zonder pardon overboord gegooid vanwege het besmettingsgevaar. Vrouwen werden misbruikt en verkracht door de bemanning. Ongeveer 15 % van de tot slaaf gemaakte mensen overleefde de tocht niet. , Op de plantages werd er alles aan gedaan om de mensen elk gevoel van eigenwaarde te ontnemen. Het systeem was gericht op ontmenselijking. Je naam werd vervangen door een Hollandse naam, de naam van je eigenaar. Je kreeg een brandmerk. Je eigen cultuur en geloof mocht je niet meer beleven. Relaties werden voortdurend uit elkaar gerukt: getrouwde mensen werden los van elkaar verkocht, kinderen werden weggerukt bij hun

moeders en verkocht. Mensen hadden een ijzeren band om hun nek, soms met grote ijzeren uitsteeksels, zodat ze niet het oerwoud in zouden vluchten. De lijfstraffen waren afgrijselijk.

2. Hoe kijk je naar een ander mens?

En daar komen we bij het punt waar het uiteindelijk om draait: hoe kijk je naar een ander mens? Hoe ziet God een mens? Door de slavernij werd een mens gemaakt tot een ding, een productiefactor. Slaven werden op één lijn gezet met dieren. Zendingen in Suriname mochten lange tijd niet evangeliseren onder slaven. Stel je voor dat ze hetzelfde geloof zouden krijgen als hun meesters. Ze zouden zich maar wat gaan verbeelden... In feite draait het om die vraag in de brief die Paulus schreef aan Filemon. Hoe kijk je naar je medemens? Hoe zie je een slaaf? Met welke ogen kijk je? Wat is de situatie? Paulus had overal gemeenten gesticht, onder andere in de stad Kolosse, vlakbij Efeze (nu West-Turkije). In Kolosse was door zijn zendingswerk een rijke man tot geloof gekomen: Filemon. Filemon was (waarschijnlijk) getrouwd met Appia, Paulus groet haar in vers 2 van de brief. Filemon en Appia hadden slaven in dienst en ze hadden ook een groot huis. Daarom kwam de gemeente van de Kolossen daar bij elkaar, in het huis van Filemon. Eén van de slaven van Filemon was Onesimus. Zijn naam betekent: 'nuttig, voordelig'. Was dat misschien een bijnaam? Dat weten we niet. En we weten ook niet hoe Filemon zorgde voor zijn slaven. Hij is christen geworden, dus dan vermoed je wel dat hij goed was voor zijn slaven. Maar we weten het niet. Slaven hadden in het

Romeinse rijk geen enkele vrijheid, ze waren volledig afhankelijk van hun meesters, en die meesters waren vaak grillig en wreed. De kans is groot dat Onesimus het als slaaf nog niet zo slecht getroffen zal hebben. Filemon en Appia waren tot geloof gekomen, Onesimus niet. Maar hij hoorde natuurlijk wel veel in dat huis van Filemon. Hij hoorde veel over Jezus, maar hij hoorde ook veel over Paulus. In het huis van Filemon werd regelmatig voor Paulus gebeden. Want Paulus zat gevangen, misschien in Rome, misschien in Efeze. Er wordt gebeden voor zijn vrijlating. Dat staat in vers 22: 'Ik hoop door uw gebeden aan u geschonken te worden.' Paulus denkt dat hij snel vrij zal komen. Maar op een dag is er grote beroering in het huis van Filemon: Onesimus is weg! Hij is gevlucht. En hij heeft nog geld meegenomen ook! Op weglopen, als slaaf, stond in het Romeinse Rijk de doodstraf! Zeker als je als slaaf óók nog had gestolen en bezittingen had meegenomen. Hoe zal Filemon zich gevoeld hebben? Waarschijnlijk was hij ontzettend boos, en ook teleurgesteld: als je je slaven goed behandelt, krijg je stank voor dank. Misschien is hij bitterder geraakt naar Onesimus toe, en wantrouwer tegenover zijn andere slaven. Er is nu dus een conflict ontstaan tussen Filemon en Onesimus. Ook al zou Onesimus spijt krijgen van zijn daad, hij kan eigenlijk niet meer terug naar Filemon: als Filemon hem aanklaagt, dan kan Onesimus de doodstraf krijgen. Waar moet Onesimus heenvluchten? We weten niet waar hij allemaal is geweest, maar we weten wel dat hij op een bepaald moment bij Paulus is terechtgekomen, in de gevangenis. Natuurlijk was dat geen toeval. Er was bij Filemon thuis zo vaak gebeden voor Paulus in de gevangenis, dat Onesimus heel goed wist waar hij Paulus kon vinden. Wat was de reden voor Onesimus om juist Paulus op te zoeken? Natuurlijk kun je je daar wel iets bij voorstellen. Hij moet vreselijk met de situatie in zijn maag gezeten hebben. Hij zocht iemand die hem zou kunnen helpen. En hij wist dat Paulus dit zou kunnen, want zijn meester, Filemon, had groot respect voor Paulus. Kennelijk heeft Paulus vertrouwen uitgestraald. Want het was voor Onesimus ook gevaarlijk om Paulus te bezoeken. Stel dat Paulus partij zou kiezen voor Filemon en Onesimus zou aangeven, dan zou Onesimus toch nog gestraft worden! Juist als Onesimus aan de grond zit, en hij zoekt naar iemand die hij kan vertrouwen, juist dan denkt hij aan Paulus. Ik dacht: wat mooi als je die uitstraling hebt, als je zo bekend staat. Als je dicht bij de Here Jezus leeft en mensen zien dat aan je. Daar mogen we wel om bidden, om zo bekend te staan. Want ten diepste is dat de uitstraling van God



Zelf: je mag altijd naar Hem toe gaan, Hij laat je niet vallen, wat je ook gedaan hebt, hoe je verleden er ook uitziet. Daar in de gevangenis, in dat contact tussen Paulus en Onesimus, gebeurt er een wonder: Onesimus komt tot geloof in Jezus Christus. Hij blijft nog tijdje bij Paulus en hij wordt voor hem een heel waardevolle vriend en medewerker. Paulus heeft zelf geen bewegingsvrijheid, als gevangene. Maar Onesimus wel. Hij kan allerlei dingen voor Paulus doen. Paulus is heel blij met hem. Maar er moet wel iets gebeuren. Onesimus leeft in angst: ieder moment kan er iemand zijn die hem herkent en die hem aangeeft. Intussen is Filemon achtergebleven met heel veel vragen, met wrok, met frustratie. En als Filemon hoort dat Onesimus bij Paulus is, als vriend nog wel, dan kan hij dat Paulus enorm kwalijk nemen. Dit conflict tussen Onesimus en Filemon moet opgelost worden. Onesimus moet terug naar huis. Maar Paulus gaat hem helpen. Hij laat Onesimus niet alleen gaan. Onesimus mag meereizen met Tychikus, je kunt dat nalezen in Kolossenzen 4. Tychikus moet tóch die brief gaan wegbrengen, de brief aan de Kolossenzen. Onesimus reist met hem mee, dat helpt. En bovendien krijgt Onesimus déze brief mee, de brief aan Filemon. In feite vraagt Paulus in deze brief aan Filemon: 'Beste Filemon, Onesimus is bij je weggelopen. Hij is bij mij gekomen en hij is tot geloof gekomen. Hij is nu een broeder in Christus en hij betekent heel veel voor mij. Wil jij hem vergeven dat hij is weggelopen? En wil je hem ook de vrijheid schenken? Je hebt zelf zóveel van God gekregen! En je hebt Christus gevonden dankzij mij. Wil je dan, andersom, die voor mij doen? Ik wil je ook nog een schadevergoeding betalen als dat nodig is.' Hoe het is afgelopen, staat niet in de Bijbel. Maar ongetwijfeld heeft Filemon positief gereageerd. Anders zou deze brief vast niet in het Nieuwe Testament zijn terechtgekomen. En er is iets bijzonders: er is een bericht dat er rond het jaar 107 in Efeze een bisschop was met de naam Onesimus. Het is heel goed mogelijk dat dat déze Onesimus geweest is. Groot kans dat juist daardoor deze brief in de Bijbel is opgenomen. Eigenlijk is de vraag van Paulus aan Filemon: 'Hoe kijk je naar Onesimus? Zie je hem alleen als arbeider, als productiefactor? Dan is dit een groot verlies. Hij is weggelopen, hij heeft gestolen. Je moet hem straffen, misschien wel de doodstraf geven, dan heb je helemaal niets meer aan hem. Maar kijk eens met andere ogen! Onesimus is een kostbaar mens! Hij heeft zijn leven aan Jezus Christus toevertrouwd. En hij betekent zovóél voor mij,' zegt Paulus. 'En als dat al voor mij geldt, hoeveel te meer voor jou, Filemon, jij die al zo lang met Onesimus te maken hebt!' Kijk maar wat Paulus schrijft in vers 15 en 16: 'Want Onesimus is wellicht daarom enige tijd van u gescheiden geweest, opdat u hem voor eeuwig zou terughebben, niet meer als een slaaf, maar als meer dan een slaaf, namelijk een geliefde broeder. Was hij dat in het bijzonder voor mij, hoeveel te meer zal hij het voor u zijn, zowel in het vlees als in de Here.' Dus: zowel wat betreft de maatschappelijke band, als wat betreft de geestelijke band.' In feite zegt Paulus: 'Filemon, van harte gefeliciteerd! Je voormalige slaaf is nu een broeder in Christus geworden. Leer naar hem te kijken met die ogen, en je zult zien dat hij zóveel kostbaarder is dan jij ooit had gedacht!' Als Filemon de slavernij van Onesimus opheft, dan betekent dat geen verlies. Nee, het pure winst! Geestelijke winst! De vlag kan uit!

3. Christus is gekomen om ons vrij te kopen

In de tijd van Paulus was het ondenkbaar dat in dat enorme Romeinse Rijk de slavernij zou worden afgeschaft. Maar deze brief aan Filemon legt in feite een bommetje onder het hele denken waar de slavernij uit voortkomt. Paulus pleit ervoor om met andere ogen naar Onesimus te gaan kijken. En iedereen die in de tijd van Paulus deze brief las, had weer ándere slaven in zijn eigen omgeving, en ging óók met andere ogen naar dié slaven kijken. En deze manier van denken van Paulus komt ook niet uit de lucht vallen. Want het hele Oude Testament is daar vól van: dat God de Bevrijder is uit de slavernij. We hebben gelezen uit Exodus 3, God die het tegen Mozes zegt: 'Mozes, Ik heb het gekerm van Mijn volk gehoord, Ik heb gezien hoe ze als slaven worden misbruikt. Ga! Go down, Moses! Tell old Pharaoh: let My people go! Zeg het tegen de Farao: laat Mijn volk gaan!' De kerk in Nederland heeft een onvoorstelbare schuld op zich

geladen in de 17e tot de 19e eeuw. Want dit was allemaal bekend! En er waren ook voortdurend tegenstemmen. Ds. Bernardus Smytegeld, die leefde eind 17e, begin 18e eeuw en die predikant was in Middelburg, noemde de slavernij een grove en verschrikkelijke zonde. Hij zei: 'God zal deze mensendiefstal wreken!' In de 19e eeuw was bijvoorbeeld Groen van Prinsterer een groot tegenstander van de slavernij. Die proteststemmen waren er altijd, maar de kerk als geheel ging gewoon mee met de elite, de kooplieden, de regenten. De slavernij werd ook nog verdedigd vanuit de Bijbel op een totaal onverantwoorde manier. Tijdens de hoogtijdagen van de slavernij, in 1773, kwam er een nieuwe berijming van de Psalmen. Op 2 juli 1773, dat is vandaag exact 250 jaar geleden. Een psalmberijming die honderden jaren stand zou houden en voor ontzettend veel mensen tot zegen geworden is. Vanmorgen begonnen we met Psalm 136 uit de berijming van 1773. Wat zongen we? We zongen over de slavernij: 'Loof de Heer, wiens heerschappij Israël voerde uit slavernij'. Zó is God! Alle eeuwen door, ook in de 18e eeuw, heeft Hij dát laten zien in Zijn Woord. De bevrijding uit de slavernij is voor Israël hét grootste feest van het jaar: Pesach. Nog altijd! En Jezus Christus heeft juist dát feest vervuld en nog veel méér glans gegeven! Want juist op Pasen is Hij voor de hele mensheid gestorven, en op de derde opgestaan uit de dood! Met Zijn eigen leven heeft Hij ons vrijgekocht. Zó noemt Petrus dat in 1 Petrus 1: 18. Hij zegt: 'Julie zijn vrijgekocht, niet met zilver of goud, maar met het kostbare bloed van Christus.' Jezus is gekomen om ons vrij te kopen, om ons uit de slavernij van de zonde te bevrijden. En één van de vreselijke zonden in deze wereld is de slavernij. Dus Jezus kwam om ons te bevrijden *uit de slavernij van de zonde*. En Hij kwam ook om ons te bevrijden *uit de zonde van de slavernij*. En als je dát beseft, dan kún je niet anders dan elk jaar op 1 juli God loven, danken en prijzen. Wat een enorm geschenk, dat de slavernij van tóén voorbij is. Een geschenk voor ons állemaal! Een geschenk om sámen te vieren! Maar daar kan het niet bij blijven. Terécht heeft de koning excuses aangeboden. Terécht heeft hij om vergiffenis gevraagd voor de rol die zijn familie heeft gespeeld. Terecht steekt de Nederlandse samenleving de hand in eigen boezem. En dan moeten álle vragen op tafel komen. Ook over hoe we nú met elkaar omgaan. Over hoe er écht gelijke kansen kunnen komen voor ieder mens, ongeacht afkomst, ongeacht huidskleur. En laten we niet vergeten dat óók nu, vandaag de dag, 50 miljoen mensen leven in hedendaagse vorm van slavernij. Heel dichtbij, hier in de stad, in de prostitutie. Maar ook ver weg, waar mensen aan het werk zijn, ook voor óns: kinderen in de coltanmijnen in Congo, vrouwen in naaiateliers in Bangladesh, hele gezinnen in steengroeves in India. Bid je weleens voor de slaven van nu? Soms kun je je zo machteloos voelen, als het gaat over die afschuwelijke uitbuiting, ook van kinderen. Natuurlijk, je kunt er wel iets aan doen, en opletten wat je koopt. Of het nu gaat om chocola, of om kleding, of om goud: je kúnt verschil maken, door jouw koopgedrag. Doe het! En blij vooral bidden! Tenslotte dit. John Newton wist precies wat het was: de slavenhandel. Hij was kapitein geweest van een slavenschip. Maar God had hem aangeraakt en hij werd predikant. Hij ging preken tégen de slavernij. En dankzij die preken was er een gemeentelid van hem, William Wilberforce, die in het Britse parlement ging strijden voor afschaffing van de slavernij, wat ook gelukt is. John Newton, hij was zich diep bewust van zijn zondige verleden. En juist zo kwam hij tot dat intens nederige lied, 'Amazing grace, how sweet the sound that saved a wretch like me.' 'Verbazingwekkende genade, wat een heerlijk geluid, waardoor een ellendeling als ik werd gered.' We gaan het straks zingen. En juist dit lied is óók in de zwarte kerken een tophit geworden, in Amerika en wereldwijd. We zingen het overal, als witte mensen en als mensen van kleur. Dat is toch een wonder, dat we elkaar vinden in die genade van Christus? Dat we elkaar vinden in de lofprijzong, de aanbidding van God? Het is toch een wonder, dat Hij bruggen slaat waar wij als mensen alleen maar kloven zien? Er is er Eén, lieve mensen, bij wie je moet zijn! Vergeet dat nooit, nooit, nooit! Ik droom van een wereld waarin iedereen Hem liefkrijgt! Jezus Christus, Hij heeft je vrijgekocht! *Voor Hem is ieder mens, ieder mens, even kostbaar!* Voor Hem ben jij van de allergrootste waarde! Amen.